

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ
เขียนโดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
Book Reviews : Buddhist Economics
Written by Phra Prom Khunaporn (P.A. Payutto)

บุดศรี แผนพุทธา
Budsri Phaenputtha
นักวิชาการอิสระ
Independent Academician
E-mail: p.budsri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจารณ์หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งได้นำเสนอโดยใช้หลัก อริยสัจ 4 ที่เป็นหลักธรรมสำคัญ เนื้อหามีจุดแข็งคือได้บอกให้รู้ว่าปัญหาของวิชาการต่างๆ ที่ได้พัฒนาการกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ จึงได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธซึ่งเป็นทางเลือกใหม่เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิต สำหรับพื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ หลักหลักมัชฌิมา มีลักษณะการได้คุณภาพชีวิตมาจากความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค การไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติแวดล้อม

ศัพท์สำคัญ : เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), อริยสัจ 4

ABSTRACT

This article is reviewed a book of Buddhist Economics by Phra Prom Khunaporn (P.A. Puytto) which is presented therefore using the Four Noble Truths as the main principle. The author discusses about problems of knowledge which developed to this day, it cannot solve global problems and people's life problems. The concept of Buddhist economics is presented as a new alternative to solve the problems of the world and life. The basic concept is the principle of mediocrity which is characterized by the quality of life derived from sufficient in consumption; do not exploit ourselves and others as well as the environments.

Keywords: Buddhist economics, Phra Prom Khunaporn (P.A. Paytto), Four Noble Truths

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ที่เขียนโดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นี้เดิมเป็นปาฐกถาธรรม ซึ่งได้แสดงในมงคลวารอายุ 72 ปี ของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2531 หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และ Buddhist Economics มีหลายฉบับ ซึ่งมีเนื้อหามักน้อยไม่เท่ากัน และขอทำความเข้าใจว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 14 โดยมีโครงสร้างเนื้อหาของฉบับพิมพ์ครั้งที่ 9 ในปี 2548 พากย์ภาษาไทยมีจำนวน

88 หน้า และส่วน Buddhist Economics พากย์ภาษาอังกฤษยังคงเป็นฉบับเดิม 1st edition ที่แปลโดย J.B. Dhammavijaya (2535) จำนวน 42 หน้า พิมพ์โดยบริษัท จ.เจริญ อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย) จำกัด สำหรับเนื้อหาที่เป็นพากย์ภาษาไทยประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ส่วนที่ 2 ข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม ส่วนที่ 3 ลักษณะสำคัญของ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ส่วนที่ 4 สรุป ส่วนที่ 5 บทพิเศษ: หลักการทั่วไปบางประการของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (เศรษฐศาสตร์มีขมิ้นมา)

2. สรุปสาระสำคัญของเนื้อหา

หนังสือเรื่อง “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วน

ส่วนที่ 1 ข้อคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้พูดถึง นักเศรษฐศาสตร์คนหนึ่งชื่อ นาย อี.เอฟ.ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher) ได้พิมพ์หนังสือออกมาเล่มหนึ่ง ชื่อว่า Small Is Beautiful ในหนังสือเล่มนี้ในบทที่ 4 ได้ตั้งชื่อว่า “Buddhist Economics” หรือ เศรษฐศาสตร์แนว พุทธ ซึ่งบทความนี้เป็นที่มา ทำให้คนจำนวนมากทั้งในตะวันออกและตะวันตกเกิดความสนใจในเรื่อง พระพุทธศาสนาในด้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจขึ้นมา โดยมีมูลหลังที่ว่า มาถึงปัจจุบันนี้วิทยาการและระบบการ ต่างๆของตะวันตก ได้มาถึงจุดหนึ่งที่เขาเกิดความรู้สึกกันว่ามีความตึงตันหรืออับจนขึ้น สรุปก็คือมีความรู้สึก กันว่าวิชาการต่างๆที่ได้พัฒนาการกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ จะต้องมีการขยายความคิดกันใหม่หรือหาช่องทางกันใหม่ ชูมาเกอร์ ก็จับเอาเรื่องมรรคซึ่งเป็นหนึ่งในอริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และมรรคนั้นก็เป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ชูมาเกอร์ก็ กล่าวว่า มรรคคือวิถีของชาวพุทธนั้น มีองค์ประกอบอยู่ข้อหนึ่ง คือสมาธิภาวนา ซึ่งแปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ ก็ต้องแสดงว่าจะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า Buddhist Economics คือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ยกตัวอย่างโดยเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาให้ฟัง เรื่องราวนี้ได้ บอกอะไรหลายอย่างเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ในพระพุทธศาสนา และได้้นำเรื่องเล่านี้ใช้ในนำเสนอแนวคิด เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และใช้ในการการตีความ วิเคราะห์ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่าเป็นอย่างไร

ส่วนที่ 2 ข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แบ่ง ข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรมออกเป็น 4 ข้อคือ 1. การแยกตัวโดดเดี่ยวเป็นความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน หรือ Specialization เป็นการกล่าวถึงการที่เศรษฐศาสตร์ (ตะวันตก) ในปัจจุบัน ได้แยกกิจกรรม ทางเศรษฐกิจออกมาพิจารณาต่างหาก โดดเดี่ยวจากกิจกรรมด้านอื่นๆ ของชีวิตมนุษย์และจากวิชาการด้าน อื่นๆ เรียกว่าเป็นไปตามแนวของ Specialization คือ ความชำนาญพิเศษในทางวิชาการ หรือความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน ซึ่งเป็นลักษณะของความเจริญในยุคอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้น ในการพิจารณากิจกรรมของมนุษย์ เศรษฐศาสตร์จึงได้พยายามตัดนัย หรือแง่ความหมายอื่นๆที่ไม่ใช่เรื่องทางเศรษฐกิจออกไป เมื่อจะพิจารณา เรื่องกิจกรรมการดำเนินชีวิตอะไรก็ตามของมนุษย์ ก็จะพิจารณาในแง่เดียว คิดในแง่ที่เกี่ยวกับวิชาการของ ตนเองเท่านั้น การที่เศรษฐศาสตร์แยกตัวออกมาโดดเดี่ยวอย่างนี้นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ได้ทำให้เกิดปัญหา ขึ้นมา สำหรับทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ถ้ามองในแง่ของพระพุทธศาสนา เศรษฐศาสตร์ไม่แยก โดดเดี่ยวจากความรู้และความเจตนาอื่น ๆ ของมนุษย์ กิจกรรมเศรษฐกิจไม่แยกโดดเดี่ยวจากกิจกรรมด้าน อื่นๆในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเศรษฐศาสตร์ไม่เสร็จสิ้นในตัวโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยกับวิชาการ ด้านอื่นๆ 2. ไม่เป็นอิสระจากจริยธรรมแต่ไม่ใส่ใจจริยธรรม เป็นการกล่าวถึงในบรรดาองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการ แก้ปัญหาของมนุษย์ซึ่งมีหลายอย่างนั้น จริยธรรมก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง โดยทั่วไปเรา ก็มองเห็นกันชัดเจนอยู่แล้วว่าเรื่องจริยธรรมนั้นมีความสำคัญต่อเรื่องเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ตัวอย่างสภาพ ทางจริยธรรมที่มีต่อเรื่องเศรษฐกิจและเศรษฐศาสตร์ เช่น ความไม่ซื่อสัตย์ ต้องจำจนควบคุมทำให้มีต้นทุน

เพิ่ม ความเห็นแก่ได้ของพ่อค้าใช้ส่วนประกอบที่ไม่ได้มาตรฐานปรุงอาหาร ทำให้เกิดอันตรายมีผลเสียต่อสุขภาพของคน หรือบริษัทต่างประเทศส่งยาที่ห้ามขายในประเทศของตนเข้ามาขายในประเทศที่ด้อยพัฒนา เกิดอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชน เสื่อมเสียคุณภาพและประสิทธิภาพแรงงานในทางเศรษฐกิจ และเสียค่ารักษาพยาบาลเพิ่มขึ้น สิ้นเปลืองงบประมาณของประเทศ เป็นต้น 3. อยากรู้เป็นวิทยาศาสตร์ทั้งที่ไม่อาจและไม่น่าจะเป็น กรณีนี้ การที่เศรษฐศาสตร์ได้กล่าวกันมาว่าเป็นสังคมศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์มากที่สุดเอาแต่สิ่งที่วัดได้ คำนวณได้ เป็นศาสตร์แห่งตัวเลข มีแต่สมการล้วนๆ ก็เลยตัดเรื่องคุณค่าที่เป็นนามธรรมออกไปให้หมด เพราะคำนวณไม่ได้ ทำให้ตนเองเป็น value-free คือเป็นศาสตร์ที่เป็นอิสระหรือปลอดจากคุณค่า แต่ก็มีนักเศรษฐศาสตร์บางท่านบอกว่า ความจริงแล้ว เศรษฐศาสตร์เป็นสังคมศาสตร์ที่ขึ้นต่อ value มากที่สุด เรียกว่าเป็น value dependent มากที่สุดในบรรดาสังคมศาสตร์ทั้งหลาย และจะเป็นวิทยาศาสตร์ได้อย่างไรเมื่อจุดเริ่มต้นของเศรษฐศาสตร์นั้นอยู่ที่ความต้องการของคน ซึ่งเป็นคุณค่าอยู่ในจิตใจ แล้วในเวลาเดียวกัน จุดหมายของเศรษฐศาสตร์ ก็เพื่อสนองความต้องการ ให้เกิดความพอใจ ความพอใจนี้ ก็เป็นคุณค่าอยู่ในจิตใจของคน เศรษฐศาสตร์จึงทั้งขึ้นต้น และลงท้าย ด้วยเรื่องคุณค่าทางจิตใจ นอกจากนั้นการตัดสินใจอะไรต่างๆ ในทางเศรษฐกิจ ก็ต้องอาศัยคุณค่าต่างๆ เป็นอันมาก ฉะนั้น การที่เศรษฐศาสตร์เป็น value-free หรือเป็นอิสระจากคุณค่านั้น จึงเป็นไปได้ไม่ได้ รวมความว่า เศรษฐศาสตร์ไม่สามารถเป็นวิทยาศาสตร์ที่สมบูรณ์ได้ เพราะจะต้องขึ้นต่อคุณค่าบางอย่าง เมื่อมองในแง่นี้ มีข้อสังเกต 2 อย่างคือ ในแง่ที่หนึ่ง เศรษฐศาสตร์ไม่สามารถเป็นวิทยาศาสตร์ที่ได้โดยสมบูรณ์ หรือเศรษฐศาสตร์ไม่สามารถเป็นวิทยาศาสตร์ได้แท้จริง เพราะไม่อาจเป็นอิสระจากคุณค่าต่างๆ นอกจากนั้นในหลักการและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์จะเต็มไปด้วย assumptions คือข้อที่ถือว่ายุติเป็นอย่างนั้น เป็นความจริงโดยที่ยังไม่ได้พิสูจน์ เมื่อยังเต็มไปด้วย assumptions ต่างๆ แล้วจะเป็นวิทยาศาสตร์ได้อย่างไร อันนี้ก็เป็นข้อแย้งที่สำคัญ ในแง่ที่สองการเป็นวิทยาศาสตร์นั้นก็ไม่ใช่เรื่องที่ดี เพราะว่าวิทยาศาสตร์ไม่สามารถแก้ปัญหามนุษย์ได้ทุกอย่าง วิทยาศาสตร์นั้นมีขีดจำกัดมากในการแก้ปัญหาของมนุษย์ วิทยาศาสตร์แสดงความจริงได้แง่หนึ่งด้านหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะเกี่ยวกับวัตถุเป็นสำคัญ ถ้าเศรษฐศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ ก็จะพ่วงตัวเข้าไปอยู่แนบกับวิทยาศาสตร์ คือสามารถแก้ปัญหามนุษย์ได้เพียงในวงจำกัดด้วย 4. ขาดความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวถึง ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญมากในศาสตร์วิทยาทุกแขนง ถ้าเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ผิดพลาดแล้ว วิทยาการนั้นๆ จะไม่สามารถเข้าถึงความจริงโดยสมบูรณ์ และจะไม่สามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ได้จริงด้วย ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์นี้ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) เข้าใจอย่างไรและพุทธเศรษฐศาสตร์เข้าใจอย่างไร จากการที่ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) นั้นมองถึงธรรมชาติของความต้องการของมนุษย์ แต่มองความต้องการของมนุษย์เพียงด้านเดียว โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของความต้องการ ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ต้องถามว่า คุณภาพของความต้องการของมนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติหรือไม่ ถ้ามันเป็นธรรมชาติดีก็แสดงว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) ไม่ยอมพิจารณาความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติทั้งหมด ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วเราจะมีเศรษฐศาสตร์ที่สมบูรณ์ได้อย่างไร และจะแก้ปัญหาของมนุษย์โดยสมบูรณ์ได้อย่างไร เช่นในประเด็นเกี่ยวกับ ความต้องการ การบริโภค งานและการทำงาน การแข่งขัน-การร่วมมือ สันโดษ-ค่านิยมบริโภค และการผลิต

ส่วนที่ 3 ลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไว้ 2 ลักษณะ คือ 1. เศรษฐศาสตร์มีขมิมา : การได้คุณภาพชีวิต เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้มีลักษณะเป็นสายกลางอาจจะเรียกว่าเศรษฐศาสตร์สายกลาง เนื่องจากระบบชีวิตของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่ามรรคนั้น ก็มีชื่ออยู่แล้วว่ามีขมิมาปฏิบัติ องค์ของมรรคนั้นแต่ละข้อเป็นสัมมา เช่น สัมมาอาชีวะ การที่เป็นสัมมานั้นก็คือ โดยถูกต้อง โดยถูกต้องก็คือทำให้เกิดความพอดี สำหรับความเป็น

มัชฌิมาหรือสายกลางนั้น ก็คือความพอดี พอประมาณนั่นเอง สำหรับตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธก็คือ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึงความพอดีที่ให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ และความพอดีหรือทางสายกลาง คือจุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายถึงความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์แบบตะวันตก 2. เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา : ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น กล่าวถึงความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดีหรือมัชฌิมา คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และก็เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา ใช้ตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณี คำว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เฉพาะคน โดยมีหลักว่า อสีหา สพพปาณานํ แปลว่า ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่า ระบบนิเวศ หรือ Ecosystems ซึ่งระบบนิเวศนี้ หมายถึงระบบชีวิตทั้งหมดที่สัมพันธ์กันพร้อมกับสภาพแวดล้อมของมันในถิ่นหนึ่งๆ หรือจัดเป็นชุดหนึ่งๆหรือหน่วยรวมหนึ่งๆ เมื่อมองในแง่ของพระพุทธศาสนา หลักการทางเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบ 3 อย่างสัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่ และองค์ประกอบ 3 อย่างนี้คือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม สำหรับธรรมชาติในที่นี้จำกัดวงแคบเข้ามาในความหมายของคำว่า Ecosystems ซึ่งในภาษาไทยบัญญัติศัพท์ไว้ว่า ระบบนิเวศ หรือเรียกง่ายๆ ว่า ธรรมชาติแวดล้อม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น ต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรนั้น ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ นั่นคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม

ส่วนที่ 4 สรุป พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า สิ่งหนึ่งที่ควรจะต้องชัดเจนคือ ผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์นี้ ไม่ใช่จุดหมายในตัวเอง แต่เป็นmeans คือมรรคา ส่วนend คือจุดหมายของมัน ก็คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนามนุษย์ ฉะนั้นเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลของมัน เป็นฐานหรืออุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาคน พัฒนาสังคมมนุษย์ ในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลอย่างนี้ เศรษฐศาสตร์จะต้องมองตนเองในฐานะเป็นองค์ประกอบร่วมกับบรรดาวิทยาการและองค์ประกอบต่างๆ ที่อิงอาศัยและช่วยเสริมกันและกัน ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ สิ่งสำคัญที่เศรษฐศาสตร์จะต้องทำ ก็คือการหาจุดสัมพันธ์ของตนกับวิชาการแขนงอื่นๆ ว่าจะร่วมมือกับเขาที่จุดไหนในวิชาการนั้นๆ จะส่งต่อรับช่วงงานกันอย่างไร ประการสุดท้าย กิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมส่วนใหญ่ในชีวิตมนุษย์ เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์นั้นใช้ไปในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ถ้าจะให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหา มนุษย์ ก็จะต้องให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การทำงาน การบริโภค การแจกจ่าย เป็นกิจกรรมในการสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราสามารถทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริงในการแก้ปัญหามนุษย์ คือ ให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน อันนี้ถือว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

บทพิเศษ ส่วนที่ 5 หลักการทั่วไปบางประการของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักการทั่วไปบางประการของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไว้ 5 ข้อคือ 1. การบริโภคด้วยปัญญา การบริโภคเป็นจุดเริ่มต้น (โดยเหตุผล) ของกระบวนการเศรษฐกิจทั้งหมด เพราะการผลิตก็ดี การแลกเปลี่ยนและการแจกจ่ายก็ดี เกิดขึ้นเพราะมีการบริโภค พร้อมกันนั้น การบริโภคก็เป็นจุดหมายปลายทาง (โดยสภาพความจริง) ของกระบวนการเศรษฐกิจทั้งหมด เพราะการผลิตก็ดี การแลกเปลี่ยนและการแจกจ่ายก็ดี บรรลุผลที่การบริโภค เพราะการบริโภคด้วยปัญญา จะทำให้ผู้บริโภคกำหนดปัจจัยตัวอื่นในกระบวนการเศรษฐกิจ พร้อมทั้ง

ทำให้ทั้งการบริโภคนั่นเอง และกระบวนการเศรษฐกิจทั้งหมด บังเกิดความพอดี เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นแกนของเศรษฐกิจมัชฌิมา 2. ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น กล่าวคือ มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนร่วมอยู่ในระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด จะอยู่ดีมีสุขได้ นอกจากไม่เบียดเบียนตนแล้วก็ต้องเป็นส่วนร่วมที่ดี และเกื้อกูล ไม่ก่อความเสียหายเสื่อมโทรมแก่ระบบที่เราอาศัยอยู่ด้วยนั้น เพราะความดำรงอยู่ด้วยดี หรือทุกข์ภัยความเดือดร้อนที่เกิดแก่ระบบนั้น ย่อมมีผลถึงตน 3. เศรษฐกิจปัจจัย กล่าวคือ เรื่องเศรษฐกิจหรือวัตถุประสงค์บริโภคนั้นมีความสำคัญละจำเป็นที่จะทำให้นักมนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ แต่ไม่ใช่เท่านั้น เศรษฐกิจหรือการมีวัตถุประสงค์ยังมีความสำคัญเหนือไปกว่านั้นอีก ถ้าเศรษฐกิจขัดข้อง เริ่มแต่ขาดปัจจัย4 มนุษย์จะไม่สามารถพัฒนาและทำการสร้างสรรค์ทางจิตใจและทางปัญญาที่สูงขึ้นไป ซึ่งเป็นสาระที่แท้จริงของวัฒนธรรมและอารยธรรม และเป็นคุณค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ ตรงนี้หมายความว่า เศรษฐกิจหรือการมีวัตถุประสงค์บริโภคพร้อมมิใช่เป็นจุดหมายของมนุษย์ แต่เป็นปัจจัย ทั้งในแง่ที่จะให้นักมนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ และที่จะให้สามารถสร้างสรรค์และเข้าถึงสิ่งดีงามประเสริฐที่สูงขึ้นไปเท่าที่มนุษย์มีศักยภาพซึ่งจะพัฒนาขึ้นไปได้ 4. สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ จากการที่ สภาพจิตใจหรือแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องอย่างมากกับเรื่องเศรษฐกิจ ก็คือความอยากได้ ที่เรียกว่าความโลภ (greed) นักเศรษฐศาสตร์บางท่านถือว่าความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นจึงไม่เป็นความเสียหายอย่างใดที่จะให้คนทำกิจกรรมเศรษฐกิจด้วยความโลภ ถ้าเศรษฐศาสตร์จะให้เศรษฐกิจก่อผลดีแก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ ก็จะต้องรู้จักและจัดการกับความโลภให้ถูกต้อง ด้วยความจริงที่ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ และตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญที่สุด ธรรมชาติของมนุษย์ คือเป็นสัตว์พิเศษที่ฝึกศึกษาพัฒนาได้ และการฝึกศึกษานี้เป็นหน้าที่ของทุกชีวิต พร้อมกับเป็นภารกิจของสังคม การฝึกศึกษาเป็นหัวใจของการจัดการเกี่ยวกับชีวิตและสังคมมนุษย์ทั้งหมด การที่จะให้มีชีวิตที่ดี และให้สังคมมีสันติสุข การฝึกศึกษาในเรื่องความต้องการ รวมทั้งความอยาก 2 แบบ คือ ความอยากได้(ความโลภ) และ ความอยากทำ (ฉันทะ) ซึ่งปรับเปลี่ยนพัฒนาได้ ความต้องการและความอยาก เมื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนไป นอกจากทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว ก็เป็นปัจจัยเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นอีกมากมาย รวมทั้งการพัฒนาความสุขด้วย การพัฒนาคุณสมบัติ ความต้องการและความอยาก นี้แหละ คือการพัฒนาคุณภาพคน ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องไปด้วยกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ชนิดที่เป็นปัจจัยแก่กันและกันกับการพัฒนามนุษย์ใน ความหมายที่ถูกต้อง 5. บุรณาการในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ สาระสำคัญในเรื่องนี้ก็คือ พระพุทธศาสนามองว่าทุกสิ่งทุกอย่างดำรงอยู่และดำเนินไปในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ แม้แต่เรื่องราวด้านภาวะทางจิตใจที่เป็นอัตวิสัย ความคิดคำนึงและจินตนาการของคนก็ดี เรื่องราวและกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ก็ดี ที่ปัจจุบันถือว่าไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติ และแยกออกมาศึกษาต่างหากเป็นมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นั้น แต่พระพุทธศาสนาก็มองเห็นว่าเป็นเรื่องในขอบเขตของธรรมชาติ ดังนั้นเศรษฐศาสตร์จะต้องหยั่งเห็นปัจจัยาการของเศรษฐกิจในระบบสัมพันธ์นั้น อย่างน้อย 2 ระดับ หรือ 2 ขอบเขตคือ 1) ความสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยต่อกันระหว่างเศรษฐกิจกับกิจกรรมและความเป็นไปด้านอื่นๆ ในสังคมมนุษย์ เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม ศีลธรรม สุขภาวะ การเมือง การศึกษา (ที่ผ่านมา เอาใจใส่การเมืองมาก แต่มองข้ามเรื่องอื่นๆส่วนใหญ่) ให้เศรษฐกิจกลมกลืนเข้าไปในวิถีชีวิตและเกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดีงาม มีความสุขที่เป็นอิสระมากขึ้น 2) ความสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยต่อกัน ระหว่างเศรษฐกิจกับองค์รวมใหญ่ทั้ง 3 แห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือ ชีวิตบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม

3. ข้อวิจารณ์

ผู้วิจารณ์มีข้อวิจารณ์ 3 ประการ คือ 1) วิจารณ์ด้านการนำเสนอ 2) วิจารณ์ด้านเนื้อหา 3) วิจารณ์ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก(ตะวันตก) กับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

ประการที่ 1 การวิจารณ์ด้านการนำเสนอ ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าจุดแข็งในด้านการนำเสนอ หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำเสนอโดยใช้หลักอริยสัจ 4 ที่เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เนื้อหาทั้งหมดในหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ก็รวมลงในอริยสัจ 4 ได้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ คือ “ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่าที่เราบอก เราบอกว่า นี่ทุกข์ เราบอกว่า นี่ทุกข์สมุทัย เราบอกว่า นี่ทุกข์นิโรธ เราบอกว่า นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา; เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะข้อนี้ประกอบด้วยประโยชน์ ข้อนี้เป็นหลักเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ข้อนี้เป็นไปเพื่อนิพพาน เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน ฉะนั้นเราจึงบอก; เพราะฉะนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย เธอพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” ซึ่งมีความสอดคล้องกับการนำเสนอ ในหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ดังนี้

1. ทุกข์ แปลว่าความทุกข์ ได้แก่ปัญหาต่างๆ ซึ่งก็คือ มีความรู้สึกกันว่าวิชาการต่างๆ ได้พัฒนาการกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้

2. ทุกข์สมุทัย แปลว่า เหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์แห่งยุคอุตสาหกรรม ซึ่งประกอบด้วย 1. การแยกตัวโดดเดี่ยวเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือ Specialization 2. การไม่เป็นอิสระจากจริยธรรมแต่ไม่ใส่ใจจริยธรรม 3. ความอยากเป็นวิทยาศาสตร์ทั้งที่ไม่อาจและไม่น่าจะเป็น 4. การขาดความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ เป็นต้น

3. ทุกข์นิโรธ แปลว่า ความดับทุกข์ ก็คือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา ซึ่งจะเป็นเศรษฐศาสตร์ทางเลือกที่ใช้ในการแก้ปัญหของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไว้ 2 ลักษณะ คือ 1. เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา : การได้คุณภาพชีวิต 2. เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา : ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และได้กล่าวถึง หลักการทั่วไปบางประการของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาไว้อีก 5 ประการ คือ 1. การบริโภคด้วยปัญญา 2. ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3. เศรษฐกิจปัจจัย 4. สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ 5. บูรณาการในระบบสัมพันธ์ของธรรมชาติ

4. ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เรียกสั้นๆว่า มรรค แปลว่า ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์ หรือทางประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 ซึ่งประกอบด้วย 1) สัมมาทิฐิ 2) สัมมาสังกัปปะ 3) สัมมาวาจา 4) สัมมากรรมันตะ 5) สัมมาอาชีวะ 6) สัมมาวายามะ 7) สัมมาสติ 8) สัมมาสมาธิ จากที่ อี.เอฟ.ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher) ได้นำเสนอแนวคิด “Buddhist Economics” หรือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งบทความนี้เป็นที่มา ทำให้คนจำนวนมากทั้งในตะวันออกและตะวันตกเกิดความสนใจในเรื่องพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจขึ้นมา โดย อี.เอฟ. ชูมาเกอร์กล่าวว่า มรรคคือวิถีของชาวพุทธ และมรรคนั้นก็เป็นข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบอยู่ข้อหนึ่ง คือ สัมมาอาชีวะ ซึ่งแปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ ก็ต้องแสดงว่าต้องมีสิ่งที่เรียกว่า Buddhist Economics คือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็ได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในทัศนะของท่าน และได้ชี้แนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามมรรค ไม่ใช่ปฏิบัติตามลำพังเพียง สัมมาอาชีวะ เท่านั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบทั้ง 8 ประการ ส่วนความเข้มข้นในการปฏิบัติในแต่ละข้อนั้นก็ขึ้นอยู่กับเวลานั้นๆ สำหรับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) ก็เช่นกัน จะต้องมองตนเองในฐานะเป็นองค์ประกอบร่วม ในบรรดาวิทยาการและองค์ประกอบต่างๆ ที่อิงอาศัยและช่วยเสริมกันและกัน เพื่อปฏิบัติในการแก้ปัญหามนุษย์ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ก็ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา

ส่วนจุดอ่อนในด้านการนำเสนอ หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ คือไม่มีบรรณานุกรม เพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้กลับไปศึกษาเพิ่มเติม ถึงแม้ผู้เขียนจะมี หมายเหตุ บอกว่า เป็นการเขียนสรุปรวบรัด จึงไม่เน้นแสดงหลักฐานอ้างอิง แต่ทั้งนี้ก็ยังถือเป็นจุดด้อย เพราะเป็นการนำเสนอแนวคิดที่ต้องการให้ชาวโลกรู้และต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในมุมมองใหม่ เพื่อใช้สำหรับแก้ปัญหาของมนุษย์ที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้

สำหรับการแก้ไขในด้านการนำเสนอหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ ก็ต้องใส่บรรณานุกรม เพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้กลับไปศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งจะทำให้รู้ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาอย่างชัดเจน และจะสนับสนุนว่าทำไมต้องนำเสนอแนวคิดใหม่คือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธขึ้นมา

ประการที่ 2 การวิจารณ์ด้านเนื้อหา ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าจุดแข็งด้านเนื้อหา คือได้บอกให้รู้ปัญหาของวิชาการต่างๆ ที่ได้พัฒนาการกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ ซึ่งจะต้องมีการขยายความคิดกันใหม่ หรือหาช่องทางกันใหม่ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) ก็มีข้อจำกัดหลายอย่าง ประกอบด้วย 1. การแยกตัวโดดเดี่ยวเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือ Specialization 2. ไม่เป็นอิสระจากจริยธรรมแต่ไม่ใส่ใจจริยธรรม 3. อยากเป็นวิทยาศาสตร์ทั้งที่ไม่อาจและไม่น่าจะเป็น 4. ขาดความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ จึงทำให้ปัจจุบันนี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ และท่านก็นำเสนอเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และให้เหตุผลโต้แย้งในทางตรงข้ามอย่างเห็นได้ชัด คือ 1. เป็นเศรษฐศาสตร์ที่ไม่แยกโดดเดี่ยวจากวิชาการด้านอื่นๆ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ไม่แยกจากกิจกรรมด้านอื่นๆ 2. ใส่ใจจริยธรรม 3. ใช้หลักกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยตามธรรมชาติ โดยใส่ใจในเรื่องคุณค่า เช่น คุณค่าในจิตใจของมนุษย์ 4. มีความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ เช่นในประเด็นเกี่ยวกับ ความต้องการ การบริโภค งานและการทำงาน การแข่งขัน-การร่วมมือ สันโดษ-ค่านิยมบริโภค และการผลิต

จุดอ่อนด้านเนื้อหาหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ เป็นการนำเสนอแนวคิดใหม่ที่สำคัญมาก เพราะถ้ามีผู้ที่ต้องการนำไปปฏิบัติ การนำเสนอเพื่อปฏิบัติแต่ขาดการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลของปัญหาที่ชัดเจนก็เป็นจุดอ่อนที่จะมีผู้ไม่เห็นด้วย เพราะเป็นแนวคิดเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาระดับชาติจนถึงระดับโลก อีกอย่างคือภาษาที่ใช้ในการนำเสนอแนวคิดเป็นภาษาของพระพุทธศาสนาอยู่มาก ทำให้การทำความเข้าใจในการศึกษาแนวคิดและการนำไปใช้อยู่ในวงจำกัด คือจะอยู่ในกลุ่มคนและประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก

สำหรับการแก้ไขในด้านเนื้อหา หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ มีจุดประสงค์เพื่อต้องการนำเสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาของโลก จึงเป็นแนวคิดระดับโลก มีผลกระทบคนจำนวนมาก แหล่งที่มาข้อมูลต่างของปัญหาก็ต้องชัดเจน สำหรับภาษาของเนื้อหาที่เป็นภาษาของพระพุทธศาสนา สำหรับชาวพุทธแล้วคงไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าต้องการให้แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธได้รับการศึกษาหรือรับรู้อย่างกว้างขวางก็ต้องปรับปรุงภาษาของเนื้อหาที่ไม่สื่อว่าเป็นแนวคิดของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง และชื่อของหนังสือก็ต้องเปลี่ยนด้วย เช่น เศรษฐศาสตร์ยุคโลกาภิวัตน์ หรือเศรษฐศาสตร์ยุคศตวรรษที่ 21 เป็นต้น

ประการที่ 3 วิจารณ์ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก(ตะวันตก) กับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

3.1 พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญา

เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) คือ หลักประโยชน์นิยม ซึ่ง มิลล์ กล่าวว่า “ลัทธิที่ยอมรับ ประโยชน์

หรือหลักมสุข เป็นรากฐานของศีลธรรม ถือว่า ความถูกต้องของการกระทำขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความสุข ความผิดขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข”

จุดแข็งของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) ที่ใช้พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของหลักประโยชน์นิยม ซึ่งมีหลักการคือมุ่งเน้นผลของการกระทำ โดยมองประโยชน์สุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่ของสังคม จึงเป็นแนวคิดที่การปฏิบัติสามารถทำได้ง่ายและทำได้เร็ว เพราะไม่สนใจเจตนาและกระบวนการกระทำของผู้กระทำว่าควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี ขอเพียงให้มีผลของการกระทำเกิดประโยชน์สุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่ของสังคมก็เพียงพอแล้ว

จุดอ่อนของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก(ตะวันตก) ที่ใช้พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของหลักประโยชน์นิยม คือเมื่อมีหลักการคือมุ่งเน้นผลของการกระทำ โดยมองประโยชน์สุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่ของสังคม ทำให้คนกลุ่มจำนวนน้อยที่เหลือได้รับผลเสียหรือไม่ได้รับประโยชน์ของกระบวนการกระทำนั้น และด้วยเหตุที่มีวิธีการปฏิบัติที่สามารถทำได้ง่ายและทำได้เร็ว เพราะไม่สนใจเจตนาและกระบวนการกระทำของผู้กระทำว่าควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี ทำให้เกิดการขาดการคิดอย่างรอบคอบก่อนทำ ดังนั้นตราบได้ที่ยังใช้หลักประโยชน์นิยมในการปฏิบัติก็ยังคงมีผลเสียและปัญหาต่างๆตามเกิดขึ้นในทุกๆการกระทำ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เนื่องจากพื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือหลักมชฌิมา จากคำถามที่ว่า เศรษฐศาสตร์ควรแสวงหาอะไรให้กับชีวิต หรืออะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ คำตอบก็คือ ความสุขไม่ดีที่สุด คือ อสุขนิยม สำหรับคำถามที่ว่า เอาอะไรมาเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า ทำอย่างไรถูกต้องทำอย่างไรผิด คำตอบก็คือ หลักมชฌิมา โดยมีลักษณะคือ การได้คุณภาพชีวิตมาจากความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค การไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เห็นว่าความสุขไม่ใช่สิ่งดีที่สุดของชีวิต หรือเห็นว่าการมีชีวิตที่ติงาม การพัฒนาคน และพัฒนาสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ดีที่สุด

จุดแข็งของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ที่ใช้พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของหลักมชฌิมาหลักการคือมุ่งเน้นทั้งเจตนาของผู้กระทำ กระบวนการกระทำและผลของการกระทำ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญทุกจุด โดยมองผลประโยชน์ของคนทั้งหมดในสังคม ทำให้มีการคิดอย่างรอบคอบก่อนทำ และวิธีการปฏิบัติ ผู้กระทำต้องทำตามหลักศีลธรรมบนฐานของกุศลเจตนาด้วยเหตุผลบนฐานของปัญญา กระบวนการกระทำคือต้องทำด้วยการการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติแวดล้อม และผลของการกระทำคือต้องเกิดผลประโยชน์กับคนทั้งหมดในสังคม

จุดอ่อนของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ที่ใช้พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของหลักมชฌิมา จากหลักการคือมุ่งเน้นทั้งผู้กระทำ กระบวนการกระทำและผลของการกระทำ เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญทุกจุด โดยมองผลประโยชน์ของคนทั้งหมดในสังคม จึงไม่มีจุดด้อยในเรื่องหลักการ แต่สำหรับการปฏิบัติจะทำได้ยากมาก เนื่องจากผู้กระทำต้องทำตามหลักศีลธรรมบนฐานของกุศลเจตนา ด้วยเหตุผลบนฐานของปัญญา กระบวนการกระทำคือต้องทำด้วยการการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติแวดล้อม และผลของการกระทำคือเกิดผลประโยชน์กับคนทั้งหมดในสังคม ซึ่งการปฏิบัติต้องคิดและค้นหาทุกปัจจัยอย่างรอบคอบต้องใช้เวลามาก และดูเหมือนจะเป็นเพียงแนวคิดในอุดมคติ เพราะการทำให้เกิดกระบวนการกระทำไม่เกิดผลเสียกับใครหรือคนกลุ่มใดเลยและธรรมชาติแวดล้อมด้วย เป็นเรื่องแทบจะเป็นไปไม่ได้ในทางเศรษฐศาสตร์

3.2 ความหมายและเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์

ในมุมมองด้านการบริโภค เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) จะให้ความหมาย การบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้เกิดความพอใจ ส่วนเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในมุมมองด้านการ

บริโศก เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จะให้ความหมาย การบริโศก คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น

จากความหมายของการบริโศก จะพบว่า มีความแตกต่างกันคือ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) บอกว่าเมื่อต้องการแล้วก็ทำการบริโศก แล้วเกิดความพึงพอใจแล้วก็จบ และหลังจากนั้นจะเป็นอย่างไร ไม่ได้บอกเป้าหมายไว้ กล่าวคือจะบริโศกอะไรก็ได้ขอให้พอใจก็แล้วกัน จะเสียคุณภาพชีวิตหรือไม่ ไม่คำนึง ส่วนเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ บอกว่าเมื่อต้องการแล้วก็ทำการบริโศกแล้วเกิดความพึงพอใจ และหลังจากนั้นผลที่ตามมาคือทำให้เกิดคุณภาพชีวิตขึ้น ซึ่งบอกถึงเป้าหมายของการบริโศกไว้อย่างชัดเจน

3.3 การนำไปปฏิบัติ

สำหรับการนำไปปฏิบัติ ผู้วิจารณ์เห็นว่าการนำแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งไปใช้โดยลำพังก็จะเกิดปัญหาในจุดอ่อนดังที่กล่าวมาข้างบน กล่าวคือถ้านำเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก(ตะวันตก) มาใช้โดยลำพังปัญหาหลักที่จะเกิดขึ้นแน่นอนคือคนกลุ่มจำนวนน้อยไม่ได้รับประโยชน์หรือได้รับผลเสียที่เกิดขึ้น และถ้าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาใช้โดยลำพังการปฏิบัติจะทำได้ยากมากหรือไม่ได้เลย เพราะดูเหมือนจะเป็นเพียงแนวคิดในอุดมคติ แต่จะเกิดผลดียิ่งขึ้นโดยการนำเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) มารวมกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมา เป็นการร่วมกันแก้ปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ กล่าวคือนำหลัก “หลักประโยชน์นิยม ที่ยอมรับประโยชน์ หรือหลักมหัสข เป็นรากฐานของศีลธรรม โดยถือว่า ความถูกต้องของการกระทำ ขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความสุข และมีแนวคิดที่เห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต” มารวมกับ “หลักมัชฌิมา ซึ่งเป็นแนวคิดที่เห็นว่าการมีชีวิตที่ดีงาม การพัฒนาคน และพัฒนาสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต” ก็จะทำให้เป็นเศรษฐศาสตร์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้ได้หลักในการตัดสินใจที่จะกระทำการต่างๆ สำคัญทั้ง 2 หลัก โดยได้ทั้ง เป้าหมายเป็นใหญ่และวิธีการเป็นใหญ่ ได้ผลลัพธ์เป็นใหญ่และหลักการเป็นใหญ่ และได้ประโยชน์สุขเป็นใหญ่และกฎเกณฑ์เป็นใหญ่ ซึ่งเป็นเศรษฐศาสตร์ที่มี means คือมรรคา และส่วน end คือจุดหมายของมรรคาที่สมบูรณ์

4. สรุปและข้อเสนอแนะ

จุดแข็งในด้านการนำเสนอ หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำเสนอโดยใช้หลัก อริยสัจ 4 ที่เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ส่วนจุดอ่อน คือไม่มีบรรณานุกรม เพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้กลับไปศึกษาเพิ่มเติม เพราะเป็นการนำเสนอแนวคิดที่ต้องการให้ชาวโลกรู้และต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในมุมมองใหม่ สำหรับการแก้ไข ก็ต้องใส่บรรณานุกรม เพื่อที่จะให้ผู้อ่านได้กลับไปศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยให้รู้ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาอย่างชัดเจน และจะสนับสนุนว่าทำไมต้องนำเสนอแนวคิดใหม่คือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธขึ้นมา

สำหรับการวิจารณ์ด้านเนื้อหา มีจุดแข็ง คือได้บอกให้รู้ว่าปัญหาของวิชาการต่างๆ ที่ได้พัฒนาการกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ จึงได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธซึ่งเป็นทางเลือกใหม่เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของโลกและชีวิต จุดอ่อนคือภาษาที่ใช้ในการนำเสนอแนวคิดเป็นภาษาของพระพุทธศาสนารวมอยู่ด้วย ทำให้การทำความเข้าใจในการศึกษาแนวคิดและการนำไปใช้อยู่ในวงจำกัด คือจะอยู่ในกลุ่มคนและประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ สำหรับการแก้ไขในด้านเนื้อหา หนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเล่มนี้ มีจุดประสงค์เพื่อต้องการนำเสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาของโลก จึงเป็นแนวคิดระดับโลก มีผลกระทบคนจำนวนมาก แต่ถ้าต้องการให้แนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธได้รับการศึกษาหรือรับรู้อย่างกว้างขวาง ก็ต้องปรับปรุงภาษาของเนื้อหาที่ไม่สื่อว่าเป็นแนวคิดของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) กับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในเรื่องพื้นฐานแนวคิดทางปรัชญา โดยพื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) คือหลักประโยชน์นิยม ถือว่า ความถูกต้องของการกระทำขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความสุข ความผิซึ้นอยู่กับแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดสิ่งทีส่วนทางกับความสุข” จุดแข็งของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) ทีใช้พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของหลักประโยชน์นิยม ซึ่มีหลักการคือมุ่งเน้นผลของการกระทำ โดยมองประโยชน์สุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่ของสังคม สำหรับการปฏิบัติก็สามารถทำได้ง่าย จุดอ่อน คือเมื่อมีหลักการคือมุ่งเน้นผลของการกระทำ โดยมองประโยชน์สุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่ของสังคม ทำให้คนกลุ่มทีเหลือได้รับผลเสียของการบวกรกระทำนั้น และการขาดการคิดอย่างรอบคอบก่อนทำ ดังนั้นตราบใดทียังใช้หลักประโยชน์นิยมในการปฏิบัติก็จะมีผลเสียและปัญหาต่างๆตามเกิดขึ้นในทุกๆการกระทำ

สำหรับพื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ หลักหลักมัทธมีมาทีลักษณะการได้คุณภาพชีวิตมาจากความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค การไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และธรรมชาติแวดล้อม ซึ่เป็นแนวคิดทีเห็นว่าความสุขไม่ใช่สิ่งดีทีสุดของชีวิต หรือเห็นว่าการมีชีวิตทีดีงาม การพัฒนาคน และพัฒนาสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ดีทีสุด จุดแข็งของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ทีใช้พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของหลักหลักมัทธมีมาหลักการคือ มุ่งเน้นทั้งเจตนาของผู้กระทำ กระบวนการกระทำและผลของการกระทำ โดยมองผลประโยชน์ของคนทั้งหมดในสังคม และวิธีการปฏิบัติ ผู้กระทำต้องทำตามหลักศีลธรรมบนฐานของกุศลเจตนา ด้วยเหตุผลบนฐานของปัญญา กระบวนการกระทำ คือต้องทำด้วยการการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติแวดล้อม และผลของการกระทำคือต้องเกิดผลประโยชน์กับคนทั้งหมดในสังคม จุดอ่อนของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือการปฏิบัติจะทำได้ยากมาก เพราะต้องคิดและค้นหาทุกปัจจัยอย่างรอบคอบต้องใช้เวลามาก และดูเหมือนจะเป็นเพียงแนวคิดในอุดมคติ เพราะการทำให้เกิดกระบวนการ กระทำไม่เกิดผลเสียกับใครหรือคนกลุ่มใดเลยและธรรมชาติแวดล้อมด้วย เป็นเรื่องแทบจะเป็นไปไม่ได้ในทางเศรษฐศาสตร์

ความแตกต่างระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (ตะวันตก) กับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในเรื่องความหมายและเป้าหมาย ในมุมมองด้านการบริโภค จะพบว่า มีความแตกต่างกัน คือ เศรษฐศาสตร์ กระแสหลัก (ตะวันตก) บอกว่าเมื่อต้องการแล้วก็ทำการบริโภค แล้วเกิดความพึงพอใจแล้วก็จบและหลังจากนั้นจะเป็นอย่างไร ไม่ได้บอกเป้าหมายไว้ ส่วนเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ บอกว่าเมื่อต้องการแล้วก็ทำการบริโภค แล้วเกิดความพึงพอใจ และหลังจากนั้นผลทีตามมาคือทำให้เกิดคุณภาพชีวิตซึ้น ซึ่บอกถึงเป้าหมายของการบริโภคไว้อย่างชัดเจน

การนำไปปฏิบัติ ถ้านำแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งไปใช้โดยลำพังก็เกิดปัญหาในจุดอ่อนทีมีอยู่ของแต่ละแนวคิด การนำเศรษฐศาสตร์ตะวันตกมารวมกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือเศรษฐศาสตร์มัทธมีมา ก็จะเป็นการร่วมกันแก้ปัญหของโลกและชีวิตให้สำเร็จได้ คือ นำหลัก “หลักประโยชน์นิยม ทียอมรับประโยชน์ หรือหลักมสุขมารวมกับ “หลักมัทธมีมา ซึ่เป็นแนวคิดทีเห็นว่าการมีชีวิตทีดีงาม การพัฒนาคน และพัฒนาสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ดีทีสุด” ก็จะทำให้เป็นเศรษฐศาสตร์ทีสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทีสนใจทีจะศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเพิ่มเติม ผู้วิจารณ์แนะนำให้อ่านหนังสือพุทธเศรษฐศาสตร์ ผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน, Small is Beautiful : E.F. Schumacher แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์ ซึ่จะทำให้เข้าใจแนวคิดมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). พิมพ์ครั้งที่ 14. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. นครปฐม: จ.เจริญอินเตอร์พรีน (ประเทศไทย).

64 • วารสารพุทธมัตถ์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560)

_____. (2552). พิมพ์ครั้งที่ 11. **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2532). พิมพ์ครั้งที่ 7. **จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.